

TEXTER SOM INTE RÄKNAS? OM DIGITALA LÄS- OCH SKRIV- AKTIVITETER BLAND BARN OCH UNGA

Peter Andersson & Bitte Wilhelmsson Ramshage

ABSTRACT

In the age of the Internet and a changing semiotic landscape, reading and writing become increasingly complex activities in school. ICT have to be considered as a partner in the daily pedagogies. Digital media and new forms of communication are of great interest for literacy researches, particularly within the area of research that has come to be called New Literacies. This article presents the results of a survey in which we asked 320 pupils about their use of information technology as part of daily literacy activities in and outside school. The study is inspired by an American study among young adolescents in New York (Agee & Altarriba 2009), but based on a wider range of ages: between 10-16 years. Our results show some significant differences in the pupils' literacy activities based on factors such as gender, age, and attitudes towards reading and writing. Of particular interest is one group that distinguishes itself by having a negative attitude to reading and writing even though spending much time on digital literacies in and outside school.

Key words: literacy, new literacies, adolescents, reading and writing

INLEDNING

Vi lever i en tid då villkoren för kommunikation förändras kraftigt i och med fler digitala verktyg och multimodala uttrycksätt. Mening skapas på nya sätt där text samverkar med ljud, bild och framställs enligt nya rumsliga principer. De nya samhälleliga förutsättningar som råder för skriftspråklighet behandlas bland annat inom besläktade forskningsfält som New Literacy Studies (t.ex. Street, 2003, Gee, 2007), Multiliteracies (t.ex. Kress, 2003, Cope & Katlantiz, 2000), Digital Literacies (t.ex. Casey, Bruce, Martin, Hallissy, Reynolds, Brown, & Coffey 2009) eller New Literacies (t.ex. Lankshear & Knobel, 2006).¹ Däremot är den vanliga användningen av ordet "new" i samband med literacy något missvisande, eftersom de barn som växer upp i dag inte står inför någon egentlig ny kompetens. De är utan tvekan digitala infödingar, där multimodala kommunikationsformer är en naturlig del av

PETER ANDERSSON

fil dr och lektor i svenska språket

Verksam vid Institutionen för kommunikation och information,

Högskolan i Skövde och Avdelningen för språk, Karlstads universitet,

Box 408, 541 28 Skövde

E-post: peter.andersson@his.se och peter.andersson@kau.se

BITTE WILHELMSSON RAMSHAGE

fil kand i pedagogik ämneslärare i svenska och lärare i projektledning i grundskolan

deras liv. Ur skolans perspektiv innebär dock den snabba teknikutvecklingen andra förutsättningar för elevers läs- och skrivlärande. Spänningen mellan skolans dominerande läs- och skrivaktiviteter och de aktiviteter barn och unga bedriver utanför skolkontexten är allt mer påtaglig.

Inom literacyforskning ses skriftspråklighet som en bred och mångfacetterad kompetens snarare än en isolerad läs- och skrivfärdighet. En sådan syn på skriftspråklighet definierar olika literacyaktiviteter som sociala aktioner, vilka formas och formas av en specifik kontext. Det innebär till exempel att lärandet av en viss språklig genre är starkt avhängigt den situation som förknippas med aktuell verksamhet. Det handlar om att utifrån egna erfarenheter och kunskaper göra en relevant tolkning av villkoren för den aktuella genren (tid, plats, syfte, krav). Även om det inte råder någon total enighet om vad som innefattas i de forskningsområden som presenteras ovan, eller hur de kan indelas vidare, står det klart att de flesta studier inom området utgår från en vidare syn på språk, text och villkoren för skrivande än vad som innefattas i traditionella definitioner av literacy. Street (2003) beskriver utgångspunkten för den alternativa synen på literacy enligt följande.

The alternative, ideological model of literacy, offers a more culturally sensitive view of literacy practices as they vary from one context to another. This model starts from different premises than the autonomous model - it posits instead that literacy is a social practice, not simply a technical and neutral skill (Street, 2003, s. 77f).

Då vi i denna studie främst varit intresserade av barn och ungas bruk av medier utanför skolan och likaså efterfrågat deras attityd till och uppfattning om eget läsande och skrivande finner vi det naturligt att ta vår utgångspunkt i en vidgad syn på literacy. Vi efterfrågar även sociokulturella förutsättningar som språklig bakgrund och miljö, tillgänglighet av teknik och lästraditioner i hemmet. Sådana faktorer är centrala för att söka förstå hur olika individer använder och förhåller sig till literacy.

I denna artikel presenteras resultaten av en enkätstudie om barn och ungas användning av digital teknik i relation till dagliga läs- och skrivaktiviteter. Med utgångspunkt i en vidgad syn på literacy omnämns dessa aktiviteter fortsättningsvis som literacyaktiviteter.² När vi talar om olika typer av literacyaktiviteter utgår vi från en indelning i digitala medier eller skärmbaserade texter och traditionella medier eller icke-skärmbaserade texter.³ Vi är i första hand intresserade av bruket av medier och texter där skriftliga tecken ingår.⁴ Vi har efterfrågat barns och ungas vanor, attityder till och uppfattningar om eget läsande och skrivande i och utanför skolan.

METOD

Två grupper av elever står i fokus för studien. Den ena gruppen utgörs av elever i åldrarna 10-12 år, fortsättningsvis omnämnda som barn i mellanåren, och den andra av elever i åldrarna 13-16 år, omnämnda som unga i tonåren. När vi talar om informanterna som grupper används benämningarna mellanåren och tonåren. Studien kan ses som ett komplement till de större kartläggningar av ungdomars "digitala medievanor" som tidigare gjorts (bl.a. Medierådet, 2010, Word Internet Institute, 2009). Vårt främsta syfte har dock varit att studera förhållandet mellan digitala och traditionella literacyaktiviteter, i synnerhet vad gäller bruket av skärmbaserade och icke-skärmbaserade texter, inom och mellan de båda grupperna, mellanåren och tonåren. Ett vidare syfte är att utifrån resultatet föra en diskussion om och hur barn och ungas literacyaktiviteter kan utnyttjas i den didaktiska praktiken.

Vi har valt att i stort sett repetera delar av en studie som utfördes bland skolelever i New Yorks förorter (Agee & Altarriba, 2009). I studien "Changing Conceptions and Uses of Computer Technologies" tillfrågas 189 elever i åldrarna 11-15 år om deras vanor och inställning till literacy i och utanför skolan.⁵ Agee & Altaribas (2009) kvantitativa delstudie består av tre delar. Den första efterfrågar bakgrundsinformation som ålder, kön, läsvanor, språklig bakgrund, tillgänglighet av teknik i hemmet samt uppgifter om hur mycket tid informanterna spenderar på specifika aktiviteter som att prata i telefon, chatta, mejla och spela tv- och datorspel. Den andra delen efterfrågar elevernas uppfattningar om och inställningen till olika literacyaktiviteter genom ett antal frågor som, "jag söker upp information på nätet", "jag gillar att läsa" och "när jag har en läsuppgift som hemläxa gör jag den". Svartalternativen till dessa frågor utgörs av "almost never", "sometimes", "often", och "almost always". Vi valde att begränsa oss till tre svartalternativ enligt mönstret aldrig, ibland och ofta. I förlagans andra del efterfrågas dessutom vad eleverna gillar att läsa, om de slutför olika läsuppgifter eller inte samt vad de har för uppfattningar om den egna läsförmågan. Denna del av enkäten har vi på samtliga punkter utökat med frågor om skrivande, då vi menar att vi annars får en begränsad bild av de literacyaktiviteter som är vanliga bland barn och ungdomar. Liksom förlagan efterfrågar vi även vilken typ av texter informanterna konsumerar (och producerar) mest. Denna del av enkäten har vi utökat med det vi benämner som skärmbaserade texter, vilket vi tycker saknas i deras undersökning. Vi har däremot valt att välja bort förlagans avslutande del, vilken främst efterfrågar informanternas erfarenheter av läsning i en klassrumssituation. Enkäten är i hög grad standardiserad men eftersträvar variation genom att variera mellan ja/nej-frågor och frågor med de tre svartalternativen, aldrig, ibland och ofta. Därutöver ber vi i en avslutande fråga informanterna att lista alla de texter de läser (alternativ sidor de besöker online) en vanlig vecka.

Det är alltid förknippat med vissa svårigheter att ställa frågor till barn och ungdomar utan att ställa följdfrågor i syfte att kontrollera vad deras svar ger uttryck för. Begränsningen med en enkätstudie i detta fall ligger i att det är svårt att dra några fördjupade slutsatser om de behov och funktioner olika literacyaktiviteter fyller för informanterna i olika sammanhang. Vi menar dock att en enkätstudie med

ett förhållandevis brett urval är värdefullt i syfte att få en överblick över hur barn och ungdomar använder texter i relation till digital teknik i och utanför skolan, inte minst som grund för uppföljande kvalitativa studier. I syfte att uppnå så hög validitet som möjligt utfördes i ett tidigt skede en pilotstudie med en klass i åk 9, vilket föranledde förtydliganden i vissa frågeställningar. Reliabilitet menar vi uppnås genom ett brett urval, systematisk inmatning och analys av data samt det faktum att vi inte påverkat eleverna i någon riktning. Samtliga elever ombads svara på enkäten utan att samarbeta eller tala med varandra.

Enkäterna delades ut till totalt 320 elever på 6 olika skolor i Västra Götalands län. Detta innebär att vi gjort ett större och bredare urval än förlagan. Vi eftersträvade en spridning och jämn fördelning mellan elever i mellanåren och elever i tonåren samt mellan tjejer och killar. Frågorna är utformade utifrån generella krav på begriplighet, konsekvens och tydlighet i ordval och terminologi samt utifrån det som vanligen benämns *intern konsistens*, d.v.s. enkäten består av två huvudsakliga delar som i viss mening efterfrågar samma sak i syfte att uppnå hög tillförlitlighet. Vi har använt statistikprogrammet SPSS för att sammanställa och analysera resultaten samt kört s.k. chi square-test över utvalda samband som presenteras nedan (se Argyrous, 2005). Resultaten redovisas i huvudsak i procent, eftersom det ger en tydlig överblick över hur olika svarsalternativ förhåller sig till varandra. Ett undantag utgörs av de fall som inte inkluderar hela gruppen informanter, eller som tillåter flera svar från en och samma individ (t.ex. notering av alla texter man läser en normal vecka). De båda grupperna, mellanåren och tonåren, var i princip lika stora genom 157 yngre elever och 163 äldre elever. Det vi redovisar som bortfall representerar antingen flera svar på samma fråga (vilket vi i denna framställning bortser ifrån), alternativt utelämnat svar. Vi är medvetna om att flera av de intressanta mönster som framkommer är svåra att till fullo analysera utan vidare kvalitativa studier, något som utgör en viss begränsning i följande framställning.

TIDIGARE STUDIER OM BARN OCH UNGDOMARS LITERACYAKTIVITETER

Mer övergripande studier om barn och ungas literacyaktiviteter och textanvändning på fritiden har behandlat hur både vanor och förhållningssätt skiljer sig åt mellan olika åldrar och utifrån olika sociala och kulturella förutsättningar. Den studie som i hög grad ligger till grund för utformningen av vår studie (Agee & Altarriba, 2009) visar tydligt att användningen av och uppfattningar om digital teknik i förhållande till olika literacyaktiviteter i och utanför skolan, skiljer sig beroende på användningskontext, ålder och läsförmåga. Den gängse föreställningen om att alla barn och unga är vana och intresserade digitala utövare ifrågasätts i deras studie. Många av informanterna, i synnerhet från den grupp som motsvarar de svenska mellanåren, svarar att de inte läser och skriver särskilt mycket online. Däremot visar Agee & Altarriba (2009) att användningen av sociala medier och Internet ökar i gränsen mellan mellanåren och tonåren. Resultaten varierar dock utifrån elevernas läsförmåga (det de kallar 'reading level') och användningskontext. De som efter utförda lästest och samtal med lärare kategoriserades som

avancerade läsare visade sig söka mer information online och var dessutom mer aktiva i olika nätgemenskaper och chattrum. Gruppen med lägre resultat på lästestet tenderade i sin tur att spela mer spel och se på fler filmer online, där visuella element har en mer framträdande roll. Wilder & Dressman (2003) drar i en studie om hur ungdomar löser en skoluppgift i kulturgeografi slutsatsen att "traditionella läs- och skrivfärdigheter" är mycket viktiga för kompetensen inom new literacies. Deras grupp avancerade läsare uppvisade en mer avancerad användning av Internet, när de sökte och sovrade fakta till skoluppgiften online. I detta sammanhang är det intressant att hänvisa till Kress (2003) som i flera sammanhang talat om att det är betydligt mer krävande att läsa texter på skärm (se även punkt 3.3). Han konstaterar att 'the move from page to screen' förutsätter en god, eller åtminstone, helt annorlunda språklig kompetens. En ytterligare studie som betonar socioekonomiska faktorer inverkan på användningsfrekvens och förmåga att söka information online är Attewell & Winston (2003). Deras kvalitativa undersökning av två elevgrupper i åldrarna 11-14 år i New York visar att elever från välbärgade familjer (typiskt goda läsare) var väl rustade att söka och ta till sig information på Internet och läsa texter online, medan gruppen elever (ofta andraspråkselever) från mindre välbärgade hem med sämre resultat på lästest istället tenderade att undvika att läsa texter online, snarare än att ta till sig information och ny kunskap genom den nya tekniken. Andra studier ifrågasätter dock detta samband genom att visa att en traditionellt svag läsare mycket väl kan uppvisa goda resultat på tester som är utformade för skärmbaserade texter (Leu, Zawilinski, Castek, Banerjee, Housand, Liu & O'Neil, 2008, s. 9f).

Agee & Altarriba (2009, s. 388) tydliggör också att användningen av Internet och datorn var marginell i skolkontexten. I stort sett samtliga tillfrågade elever svarade att de på egen hand lärt sig använda datorn för de aktiviteter de utför.⁶ Därmed associerade de inte bruket av och uppfattningen om digital teknik med skolarbete och lärande (2009, s. 391). Även användningen utanför skolan varierade en del utifrån tillgängligheten i hemmet (hur många datorer som fanns, hur många syskon man hade osv.) och utifrån i vilken grad eleverna var upptagna med andra fritidsaktiviteter. Några menade att ett dagligt deltagande i idrottsaktiviteter inte tillät någon högre grad av Internetanvändning medan andra svarade att de kände sig distanserade från vissa grupper som frekvent deltar i olika nätgemenskaper, och därför undviker dem.

Luckin, Clark, Graber, Logan, Mee & Oliver (2009) visar i en större studie av tonåringar i Storbritannien att de flesta har mycket god tillgång till själva tekniken, att de är intresserade av att använda den som stöd för olika skoluppgifter men att de inte inser det fulla värdet av den digitala teknikens potential för att söka och dela kunskap. Tekniken användes ganska begränsat i syfte att kommunicera eller presentera skolarbeten (2009, s. 92ff).

Intressanta är också de studier som visar att elever i mellanåren fortfarande föredrar att läsa vanliga böcker. Även om många barn tidigt bekantar sig med sociala medier, sms och chat, så föredrar de i hög grad att läsa tryckta texter (Scholastic & Yankelovic, 2008, jfr. även Word Internet Institute, 2009). När intresset för tryckta

texter avtar i de yngre tonåren, tycks även läsandet minska överlag. Det verkar således finnas skäl för att fastställa en tydlig gräns när barnen utökar sitt sociala liv och sin självständighet i takt med att de övergår till att bli tonåringar.

Forskningen inom de områden som nämns inledningsvis utgörs till stor del även av kvalitativa studier som fokuserar vad som synes påfallande i förhållande till en äldre textkultur, dvs. multimodala uttrycksformer (Kress, 2003), sociala medier som bloggar, hemsidor och chattrum (bl.a. Karlsson, 2002), sms (Hashemi 2008) samt specifika program som wikier (Pennel, 2007) och lärplattformar för Computer Supported Collaborative Language Learning (Arnseth och Säljö, 2007). Flera av dessa studier utforskar potentialen av digitala verktyg för lärande i skolan. I dessa sammanhang har man betonat det positiva med samarbete framför datorn eller samspel i det virtuella rummet. Samarbetet framför datorn har inte minst lyfts fram i studier om barns textskapande i tidiga åldrar, när det första läs- och skrivlärandet äger rum (se bl.a. Alexandersson, 2004). Många yrkesarbetande lärare upplever att datorn starkt främjar barns tidiga läs- och skrivinläring, eftersom den tycks fungera påtagligt motivationshöjande och intresseväckande bland unga barn.⁷ En annan aspekt som har behandlats i tidigare forskning är hur ungdomar använder språket online, t.ex. i olika chattrum och bloggar, och hur skrivandet i digitala medier utmanar traditionella språkliga mönster genom nya och innovativa former (Erixon, 2007.) En del forskare menar att den privata sfärens digitala skrivande inverkar kraftigt på det mer formella, diskursiva skolskrivandet (Erixon, 2007) även om det inte råder någon enighet om i vilken utsträckning nya kommunikationsformer blir synbara i mer formellt skolskrivande. Problem som generellt har lyfts fram med Internet i skolan är den ökande graden av plagiat, där elever i mångt och mycket hämtar lättillgänglig information för att sedan kopiera och klistra in i egna arbeten (Alexandersson, 2004).

LITERACYAKTIVITETER BLAND BARN OCH UNGA

Sammanställningen av vårt resultat inleds med en översikt över de båda gruppernas vanor när det gäller populära digitala kommunikationsverktyg som sms, mejl, chatt. Siffrorna redovisas utifrån hur informanterna fördelar sig på antal sms och e-post per dag respektive antal timmar framför chatten dagligen.

TABELL 1.

Antal skickade sms och e-post per dag bland grupperna mellanåren och tonåren. Individer fördelade utifrån procent.

Antal/dag	1-3st	4-6st	7st<	Inga	Bortfall
Mellanåren/sms	21,7	23,6	36,3	21,7	7,0
Tonåren sms	13,2	12,4	68,1	3,5	2,3
Mellanåren mejl	34,4	7,6	9,5	40,8	7,6
Tonåren mejl	35,6	2,4	1,8	59,5	0,6

Av tabell 1 kan vi konstatera att de allra flesta elever skickar sms dagligen. Många, särskilt i tonåren, sänder mer än 7 sms varje dag. Några svarar att de definitivt skickar mer än 100 sms dagligen. Att kommunicera via mobila textmeddelanden

är uppenbarligen populärt i alla åldrar (se även Medierådet, 2010, s. 9ff). Det är en någorlunda jämn fördelning mellan killar och tjejers sms-bruk, även om det är betydligt fler (främst yngre) killar som säger att de aldrig skickar sms (28 mot 12). Vi kan även konstatera att ungdomarna i tonåren skickar fler sms, en stor majoritet av den 163 tillfrågade tonåringarna svarar att de sänder fler än 7 sms dagligen (68%). Användningen av e-post är inte lika utbredd, även om många tycks skicka något meddelande varje dag, särskild eleverna i mellanåren. Även medierådet konstaterar att e-postanvändande och chattfunktioner som messenger har sjunkit bland barn och unga sedan mätningen 2005, troligen till fördel för deltagandet i nätgemenskaper som facebook (se även Agee & Altarriba, 2009, jfr Luckin m.fl., 2009).⁸ Vad gäller chattande är båda grupperna dock förhållandevis aktiva.

TABELL 2.

Tid som spenderas i chatten per dag bland grupperna mellanåren och tonåren. Individuellt fördelade i procent.

Timmar/dag	2tim<	1-2tim	0-30min	Aldrig	Bortfall
Mellanåren chatt	12,7	29,9	36,3	17,8	3,2
Tonåren chatt	34,4	17,8	28,2	14,1	5,5

Tabell 2 visar att de allra flesta barn och ungdomar chattar varje dag, även om tonåringarna tillbringar betydligt mer tid i chatten dagligen, eftersom hela 34% säger sig finnas i chatterum 2 timmar eller mer dagligen.

Även andra resultat i vår studie går i linje med Medierådets senaste kartläggning, nämligen att tv-tittandet fortfarande behåller en stark ställning bland barn och unga, majoriteten i samtliga åldrar ser på tv mellan 1-2 timmar per dag samt att killarna spelar mer tv-spel än tjejerna. Över 28 av de tillfrågade killarna i vår studie uppger att de spelar dator- och tv-spel mer än 3 tim varje dag. Tv-spelandet är dock förhållandevis frekvent även bland tillfrågade tjejer, då nästan 100 tillfrågade tjejer säger sig spela någon stund varje dag.

TABELL 3.

Tid som spenderas framför tv:n samt på tv- och datorspel dagligen bland grupperna mellanåren och tonåren. Siffror i procent.

Timmar/dag	<1tim	1-2tim	3tim<	Inga	Bortfall
Mellanåren tv	35,7	45,9	11,5	5,1	1,9
Tonåren tv	22,7	55,2	14,1	2,5	5,5
Mellanåren tv- och datorspel	28,0	40,8	19,1	9,6	2,5
Tonåren tv och datorspel	26,4	30,1	16,0	23,9	3,7

Av tabell 3 blir det tydligt att de flesta informanter ser på tv mellan 1 och 2 timmar dagligen. I båda grupperna är det övervägande de yngre som spelar tv- och datorspel. Spelandet är också vanligare bland gruppen killar. I gruppen tonåren svarar 24 procent att de över huvud taget inte spelar några spel dagligen. Vi övergår nu till en presentation av hur informanternas bruk av skärmbaserade texter förhåller sig till hur de säger sig läsa traditionella, icke-skärmbaserade texter av olika slag.

Den mest centrala literacyaktiviteten online är utan tvekan deltagandet i nätgemenskaper, exemplifierade av oss med facebook och bilddagboken. Vi efterfrågade även hur ofta våra informanter tar del av andra texter online, t.ex. nyheter på nätet, kändisars hemsidor, bloggar mm. Tabell 4 och 5 (nedan) visar dessa resultat i förhållande till läsningen av några vanliga traditionella medier, nämligen böcker (skönlitteratur), dags- och lokaltidningar samt ungdomstidningar och serietidningar. Läsningen av faktatexter var överlag mycket lågfrekvent i hemmiljön och redovisas därför inte här (jfr dock 3.3). Siffrorna i tabellerna nedan redovisar literacyaktiviteter på fritiden.

TABELL 4.

Bruket av skärmbaserade och icke-skärmbaserade texter i gruppen mellanåren. Svarande i procent, fördelade på alternativen aldrig, ibland och ofta.

Bruket av respektive medium	Aldrig	Ibland	Ofta	Bortfall
Nätgemenskaper (facebook, bilddagboken)	38,2	24,2	33,8	3,8
Nyhets- och nöjessajter online/Bloggar	53,5	25,5	16,6	4,5
Böcker (skönlitteratur)	19,1	58,0	21,6	1,3
Tryckt nyhetspress	36,3	46,5	15,3	1,9
Serietidningar och ungdomstidningar	22,3	47,1	29,3	1,3

Intressant att notera i tabell 4 (vilket inte framgår av siffrorna) är att killarna i mellanåren i högre grad än tjejerna deltar i nätgemenskaper. Flera tjejer i denna ålder menar att de aldrig finns på nätgemenskapen facebook. Förhållandet är något omvänt när vi efterfrågar om man besöker bloggar och andra hemsidor online. Där överväger siffrorna till tjejernas fördel, även om de fortfarande är höga för den grupp som hävdar att de aldrig besöker dessa sidor (över 53% totalt). När vi ställt samma frågor om skolkontexten är siffrorna än tydligare. Väldigt få besöker nätgemenskaper eller andra hemsidor under skoltid. När det gäller läsningen av traditionella medier är det tydligt att framför allt tjejer läser förhållandevis mycket böcker, serier och ungdomstidningar medan fler killar i mellanåren säger att de aldrig läser texter av detta slag. Undantaget är nyhetstidningar där förhållandet är jämt. Samma tendens visar sig även när informanterna själva får skriva upp de olika texter de normalt läser en vanligt vecka i livet. Papperstidningen är i särklass den tryckta text som är mest populär (se 3.1).

Vänder vi oss till eleverna i tonåren så kan vi konstatera att bruket av skärmbaserade texter ökar ganska kraftigt.⁹

TABELL 5.

Bruket av skärmbaserade och icke-skärmbaserade texter i gruppen tonåren. Svarande i procent, fördelade på alternativen aldrig, ibland och ofta.

Bruket av respektive medium	Aldrig	Ibland	Ofta	Bortfall
Nätgemenskaper (facebook, bilddagboken)	13,5	20,2	66,3	0
Nyhets- och nöjessajter online	18,4	50,3	31,3	0
Bloggar	38,0	31,9	30,1	0
Elektroniska uppslagsverk	30,7	53,4	16,0	0
Böcker (skönlitteratur)	50,9	32,5	16,6	0
Tryckt nyhetspress	30,1	49,1	20,8	0
Serietidningar och ungdomstidningar	34,4	46,0	19,6	0

Statistiken i tabell 5 gör klart att en stor grupp tjejer i tonåren läser (och skriver) bloggar ofta (25,2% av totalt 30,1% utgörs av tjejer inom kategorin ofta) medan endast 4 killar svarar ofta på samma fråga. Även deltagandet i nätgemenskaper domineras av tjejerna där över 80% av det totala antalet tjejer (66st) säger sig finnas på facebook eller bilddagboken ofta. När vi efterfrågar konsumtionen av nyheter och nöjen på nätet är skillnaderna små, med viss övervikt för killarna som i något högre grad verkar besöka sidor som inte bygger på social gemenskap (se vidare 3.1). I skolkontexten går bruket av skärmbaserade texter kraftigt ned, även om elektroniska uppslagsverk som Wikipedia utnyttjas förhållandevis frekvent av denna grupp i skolan.

När det gäller läsningen av traditionella medier framkommer en tydlig tendens. Killarna i tonåren svarar i stor majoritet att de inte läser böcker varken hemma eller i skolan. Av totalt 81 killar svarar 56, dvs. nära 70%, att de aldrig läser böcker med påhittad och fiktiv handling utanför skolan. Motsvarande siffra för skolkontexten är 53%. Endast 3 killar totalt uppger att de ofta läser böcker. Siffrorna är liknande när vi frågar om konsumtionen av andra texter i pappersformat som faktatexter ("skoltexter"), ungdomstidningar och serietidningar. Faktatexter nämns nästan uteslutande i samband med skolkontexten, men även här svarar gruppen killar i tonåren att de läser sådana texter mycket sällan. Över en tredjedel av informanterna totalt, och över hälften av killarna, säger sig aldrig läsa varken ungdomstidningar eller serietidningar. Resultatet över killarnas bristande läsinträsse i dessa åldrar är dock inte särskilt förvånande, då flera andra studier har visat liknande tendenser (se bl.a. Molloy, 2007, Olin-Scheller, 2007). I vår studie blir dock extra tydligt att läsningen av icke-skärmbaserade texter tycks vara väldigt sporadiskt bland denna grupp i de yngre tonåren. Ett undantag utgörs av nyhetspress där cirka två tredjedelar säger sig läsa papperstidningar (se 3.1.). En slutsats är att en stor grupp killar i tonåren inte verkar konsumera tryckta texter överhuvudtaget, varken inom eller utanför skolans väggar. Ett sådant resultat är intressant att förhålla sig då styrdokumentet fortsatt framhäver vikten av skönlitteratur för ett mångsidigt lärande. Nedan ges en översikt över de allra mest populära medierna i samtliga åldrar.

De mest populära medierna

I en avslutande enkätfråga bad vi samtliga elever att lista de olika texter, både digitala och traditionella medier, som de normalt tar del av en vanlig vecka. De mest populära digitala medierna i samtliga åldrar är utan tvekan olika nätgemenskaper som facebook och bilddagboken. Över 50 av barnen i mellanåren samt en stor majoritet av tonåringarna, 130 st., nämner uttryckligen facebook eller bilddagboken som sidor de besöker online. Andra onlineaktiviteter som noteras frekvent är nyhetstidningarnas nätupplagor, och nöjessajter som tv-kanalernas hem-sidor, kändishemsidor och intresseforum för dator- och tv-spel samt sport. Tabell 6 ger en översikt över topplistan.

TABELL 6.

Topplista över digitala literacyaktiviteter. Antal noteringar totalt i de båda grupperna mellanåren och tonåren.

Ålder	Mellanåren	Tonåren
Nätgemenskaper (facebook, bilddagboken)	50	130
Nyhets- och nöjessajter online	21	111
Bloggar	7	86
Sökmotorer (google, yahoo)	4	20
Informationssökning/tjänster (tidtabeller, banktjänster, chatt, väder)	47	97
Elektroniska uppslagsverk (wikipedia, NE)	2	20
Film (you tube) och spel på nätet	11	61

Intressant att notera från tabell 6 är att många av informanterna anger att de besöker sidor som erbjuder olika tjänster, t.ex. väderleksrapporter, banktjänster, och tidtabeller. Denna användning av nätet är relativt vanlig både i mellanåren och tonåren och kan sammanfattas under informationssökning. Siffrorna speglar dock att barnen i mellanåren är betydligt mindre aktiva på nätet överlag. Möjligen beror siffrorna till viss del på att barnen i mellanåren inte betraktar denna typ av onlineaktiviteter som literacyaktiviteter. De betydande könsskillnaderna som framträder utgörs av att tjejer i högre utsträckning använder sociala medier och besöker andras bloggar, medan killarna i högre grad besöker intresseforum för sport och spel samt tittar på film och spelar spel i högre utsträckning än tjejerna.¹⁰ Även sökmotorer och elektroniska uppslagsverk nämns av flera informanter i tonåren.

Tabell 7 nedan ger en översikt över hur våra informanter säger sig ta del av traditionella, icke-skärmbaserade texter.

TABELL 7.

Topplista över traditionella literacyaktiviteter. Antal noteringar totalt.

Ålder	Mellanåren	Tonåren
Dags- och kvällstidningar	55	71
Serier och ungdomstidningar	73	27
Böcker (skönlitteratur)	88	49
Dokumentär och faktatexter	19	1
"Läxor/Skolböcker"	19	42
Övrigt	47	35

När vi studerar siffrorna i tabell 7 kan konstateras att ingen av dessa traditionella literacyaktiviteter kommer i närheten av de mest populära digitala aktiviteterna ovan. Trots det ser vi att informanterna även läser en hel del texter i pappersformat. Pappersupplagan av olika tidningar är populär, och det gäller inte minst lokaltidningar som nämns av många informanter. När det gäller skönlitteratur, serier och ungdomstidningar är det främst barnen i mellanåren som uttrycker att de läser sådana. Böcker som Harry Potter, Sune och Lasse-Maja nämns av en betydande andel informanter. Även mer övergripande genrer som fantasy och äventyr nämns bland de texter som de läser. Bland serier och ungdomstidningar är det Kamratposten, Kalle Anka, Julia och Min häst som dominerar. När barnen i mellanåren skrivit "böcker om djur", tidningar om traktorer etc. har vi valt att kategorisera dem som dokumentär- och faktatexter. Denna typ av texter nämns inte av tonåringarna även om flera av dem noterar sådant som "skoltexter" och "läxor", vilka också skulle kunna definieras som faktatexter. Det vi noterat som övrigt utgörs bland annat av baksidan på mjölkpaket, reklam som dyker upp i postlådan och olika lätttexter. Några intressanta citat som speglar de yngre barnens trycka medievanor är bland annat "Sune, Lasse-Maja. Jag spelar krigarspel" och "Jag läser ofta traktortidningar om traktorer".

Attityder till och uppfattningar om läsande och skrivande

Efter en sammanställning av de generella frågor vi ställt om vad man tycker om att läsa och skriva, om man är nöjd med man skriver, hur man går tillväga när man stöter på problem etc. framträder ett mönster. En grupp elever har en allmänt negativ inställning genom att de svarar nej på båda frågorna om de tycker om att läsa, respektive skriva. Efter att ha fastställt en statistisk signifikans mellan de som svarar nej på båda dessa generella attitydfrågor, identifieras en grupp elever bestående av 51 pojkar och 5 tjejer.¹¹ Det innebär att totalt dryga 17% säger sig ogilla både läsa och skriva. Av dessa återfinns 43 individer inom gruppen tonåren, fördelade på 39 killar och 4 tjejer, se följande tabell 8. Det innebär att totalt en tredjedel av killarna och 53 procent av tonårskillarna visar en negativ inställning till aktiviteter som de associerar med att läsa och skriva.

TABELL 8.

Informanter med en negativ inställning till att läsa och skriva.
Antal individer fördelade på ålder och kön.

Kön	Killar	Tjejer
Mellanåren	12	1
Tonåren	39	4

I tabell 9 och 10 nedan redovisas hur gruppen med en negativ inställning fördelar sig vad beträffar läsningen av skönlitteratur respektive deltagandet i nätgemenskaper. På detta sätt illustreras på ett tydligt sätt spänningen mellan digitala och traditionella literacyaktiviteter bland denna grupp. Att även 12 killar i mellanåren hör till gruppen pekar på att skolstadierna innan högstadiet kan vara avgörande i arbetet med attityder till literacy i skolan.

TABELL 9.

Läsningen av skönlitteratur bland gruppen med en negativ inställning till att läsa och skriva. Antal individer fördelade på kön.

Läsningen av skönlitteratur	Aldrig	Ibland	Ofta
Killar	42	7	2
Tjejer	2	3	0

Tabell 9 visar tydligt att killarna med en negativ inställning inte läser skönlitteratur i någon högre utsträckning. Tre av totalt fem tjejer i gruppen säger sig läsa skönlitteratur ibland. Tabell 10 i sin tur exemplifierar att skärmbaserade literacyaktiviteter är mer vanliga bland denna grupp.

TABELL 10.

Deltagandet i nätgemenskaper bland gruppen med en negativ inställning till att läsa och skriva. Antal individer fördelade på kön.

Deltagandet i nätgemenskaper	Aldrig	Ibland	Ofta
Killar	8	17	25
Tjejer	0	0	5

Tabell 10 visar således att hälften av killarna samt samtliga fem tjejer deltar i nätgemenskaper ofta. Ett liknande resultat visar sig om vi studerar förhållandet mellan övriga digitala och icke-digitala aktiviteter utanför skolan, även om sambanden inte kan betraktas som statistiskt signifikanta i samtliga fall. Ett undantag utgörs av att individerna i denna grupp ändå tycks läsa tryckta dags- och kvällstidningar i ganska hög grad. Inom skolkontexten är skillnaderna mindre, även om de digitala aktiviteterna, något överraskande, dominerar även under skoltid bland denna grupp informanter. Vad är det då dessa elevers attityder speglar? Vi vet ganska lite om svaret på denna fråga. Det är nödvändigt att göra kvalitativa intervjuer med i första hand den stora gruppen killar för att tränga in under ytan och försöka fastställa, dels vad den generella attityden till läsande och skrivande innebär, dels vilka behov och syften olika onlineaktiviteter fyller för denna grupp. Innan vi vet mer om svaren på dessa frågor kan vi endast spekulera i att den negativa attityden antingen speglar ett generellt bristande intresse för de literacyaktiviteter och icke-skärmbaserade texter som dominerar skolkontexten, alternativt en typ av machoattityd som förväntas av killar i dessa åldrar. Det verkar dock som att de inte förknippar bruket av digitala medier med de generella aktiviteterna läsa och skriva. Detta är naturligtvis intressant och innebär att dessa individers vanor och inställning tydligt avspeglar spänningen mellan det vi, något slarvigt, kan dela in i "skolliteracies" och "fritidsliteracies".¹² Inom den nämnda gruppen finns också flera deltagare som återfinns bland dem som säger sig chatta och sms:a allra mest. Många säger sig chatta mer än 2 timmar varje dag respektive skicka över 7 sms varje dag. Det är högst intressant att identifiera så många deltagare inom denna grupp som högkonsumenter av vanliga digitala medier. En ytterligare intressant kvalitativ skillnad kan identifieras när vi studerar de literacyaktiviteter som den aktuella gruppen noterar att de utför en vanlig vecka. Tabell 11 innehåller samtliga av de "texter" som gruppen själva har noterat. För att noteras i tabellen måste texten/aktiviteten ha nämnts av fler än en enskild individ.

TABELL 11.

Digitala och traditionella literacyaktiviteter bland gruppen med en negativ inställning till att läsa och skriva. Totalt antal noteringar för respektive aktivitet.

Aktiviteter online		Aktiviteter offline	
Facebook	36	Lokaltidningen	17
Bilddagboken	18	Biltidningar	8
You tube	13	Serier	6
Blocket	11	"Skoltexter"	11
Existenz	8	Goal	3
Aftonbladet	7	Bert	2
Bloggar	7		
Fotbollskanalen	6		
Google	6		
Msn	5		
Garaget	5		
Idrottsföreningens hemsida	3		
Hockeykanalen	3		
Flashback	2		

Tabell 11 illustrerar att gruppen "nej-sägare" är frekventa deltagare i nätgemenskaper samt besöker och läser mycket sidor online. En intressant skillnad gentemot övriga informanter är att vänsterspalten representerar en något mer snäv uppsättning digitala medier och skärmbaserade texter. Två tydliga mönster urskiljer sig när vi jämför de båda spalterna i tabell 11 med den grövre kategoriseringen i tabell 6 och 7 ovan. Först och främst kan vi se att gruppen i väldigt liten utsträckning konsumerar traditionella, tryckta texter. Lokaltidningen (och i någon mening "skoltexter") utgör undantag. Ingen av informanterna i gruppen har listat en vanlig skönlitterär bok som en text de läser en vanlig vecka. Det andra mönstret som framträder är att gruppen i högre grad finns på forum och hemsidor där fritidsintressen som spel, film, och sport verkar dominera. Med undantag av den allmänna sökmotorn Google är det inte någon av gruppens medlemmar som noterar en sida som kan förknippas med informationssökning online (jfr övriga informanter, tabell 6). En av gruppens medlemmar menar att han "endast läser chatten i World of Warcraft".

I övrigt kan vi notera att killar med en allmän negativ inställning till att läsa och skriva bedömer sig själva som förhållandevis goda läsare och skrivare med en siffra strax under 4 (bra), medan övriga informanter bedömer sin egen förmåga något högre, med en siffra på cirka 4,5 mellan bra och mycket bra. Vi har ännu förhållandevis få uppgifter om lärarnas bedömning av dessa (främst) pojkars resultat på traditionella läs- och skrivtest och kan därför inte uttala oss om eventuella samband mellan sådana resultat, attityder och literacyvanor. Sådana samband kan existera, men behöver nödvändigtvis inte göra det (se Leu et.al., 2008).

Vidare kan noteras att gruppen "nej-sägare" i något mindre utsträckning säger sig delta i föreningsliv. Än mer intressant är dock att endast 1 respektive 2 av gruppens medlemmar säger sig ha ett annat modersmål respektive tala fler än ett språk hemma. Detta kan ställas i relation till gruppen med en positiv inställning till att läsa och skriva, där 22 respektive 40 av totalt 154 individer totalt säger sig ha ett annat modersmål respektive tala fler än ett språk hemma. Relationen mellan atti-

tyder och språklig bakgrund är intressant. Klart är att denna grupp tonåringar med en negativ inställning är viktiga att motivera i arbetet med literacy i skolan. Attityder och uppfattningar är uppenbarligen centrala komponenter för individens framtida deltagande eller avståndstagande till olika literacyaktiviteter (Fast, 2007, s. 35).

Att läsa på skärm eller på papper

En av de mer intressanta frågorna i tidigare literacyforskning är dels om barn och ungdomar föredrar att läsa och skriva olika texter på skärm, dels hur läsande och skrivande online skiljer sig från traditionellt läsande och skrivande och vad skillnaderna innebär i relation till olika former av läs- och skrivtest. Den grupp som är negativt inställd till att läsa och skriva är inte särskilt förvånande också positiva till att läsa och skriva skärmtexter. En stor majoritet svarar att de helst läser och skriver på skärm. Luckin et.al. (2009) visar liknande tendenser hos en grupp tonåringar som menar att Internet är "less text-heavy" than books", vilket kan vara avgörande för hur de ser värdet av olika resurser. En av deras intervjuade elever uttryckte att det var att föredra sådant som inte endast var "loads of writing because then that would really bore you" (2009, s. 93). Luckin et.al. (2009, s. 93) menar att detta visar ett bristande intresse för information som kodas i traditionellt textformat samt en låg nivå av kritisk reflektion över vad kunskap är.

Övriga informanter i vår studie, dvs. de som har en mer positiv inställning till läsande och skrivande, svarar tvärtom att de helst läser icke-skärmbaserade, tryckta texter.¹³ Dock föredrar även denna grupp att skriva på dator, något som kan anses naturligt i en tid då man förväntas producera de flesta skriftliga texter från tangentbordet. Tabell 12 visar attityden till skärmläsning mellan de båda grupperna med negativ respektive positiv inställning till att läsa och skriva.

TABELL 12

Attityder till skärmläsning bland grupperna som har en negativ respektive positiv inställning till att läsa och skriva.

Läser helst på skärm	Ja	Nej
Grupp 1 (positiv inställning)	34	120
Grupp 2 (negativ inställning)	36	18

Av tabell 12 framgår att en stor majoritet (78%) av dem som har en mer positiv inställning till att läsa och skriva föredrar att inte läsa texter på skärm. Det kan jämföras med resultaten i Agee & Altarriba där flera informanter i yngre tonåren uppger att de upplever det som obekvämt och svårt att läsa skärmbaserade texter. Såväl ljusstyrka, pop-ups som själva placeringen framför skärmen upplevdes av flera informanter som besvärande (Agee & Altarriba 2009, s. 392). Många av de yngre informanterna hade dessutom uppfattningen att skärmtexter var dåligt redigerade och att informationen inte alltid kan uppfattas som tillförlitlig. Denna kritiska inställning bland yngre elever är i hög grad intressant för vidare forskning, även om resultatet troligen avspeglar ett generellt sett mindre intresse för och behov av digitala medier.

DISKUSSION

Resultaten i vår studie stödjer i stora delar de resultat som framkommit i tidigare studier om barn och ungas literacyaktiviteter, både inom och utanför Sverige. Att konsumtionen av traditionella, icke-skärmbaserade texter tycks sjunka ganska drastiskt när man träder in i tonåren visas i flera tidigare studier (bl.a. Agee & Altrarrriba, 2009, Medierådet, 2010). Det går även att utläsa tydliga skillnader mellan tjejer och killars medievanor både vad beträffar specifika aktiviteter online och mer traditionella "offlineaktiviteter". Inte minst visar sig i denna studie att tjejer i högre grad än killar utnyttjar sociala medier och läser fler böcker. Online tycks således tjejerna vara mer aktiva producenter än killarna som i högre utsträckning besöker sidor av monologisk karaktär, såsom olika hemsidor för spel, sport, nöjen och nyheter. En kvalitativ uppföljning av våra informanter bör resultera i det Luckin et al., (2009) identifierar som olika typer av onlineindivider.¹⁴ Barnen i mellanåren i sin tur läser i betydligt högre utsträckning traditionella, icke-skärmbaserade texter som skönlitterära böcker, ungdomstidningar och serier. I de yngre åldrarna existerar även färre skillnader mellan könen generellt.

En stor grupp med en allmänt negativ inställning till att läsa och skriva kan identifieras i vår studie. Gruppen, bestående av 54 individer, de flesta killar i tonåren och nästan uteslutande med modersmål svenska, verkar förknippa läsande och skrivande med traditionella medier och "skoltexter", främst skönlitteratur. En stor majoritet av dessa killar menar att de aldrig läser en skönlitterär bok vare sig i eller utanför skolan. De kan dock betraktas som högkonsumenter av vanliga digitala medier. Att det finns en dominerande diskurs med starkt traditionella föreställningar om villkoren för skriftspråklighet, får på så vis starkt genomslag i dessa resultat.

Även om flera andra studier visat att läsningen av skönlitteratur bland pojkar går ned, visar denna studie särskilt tydligt på ett problem med motivation och intresse för skönlitteratur och andra traditionella medier. Att skönlitteratur ofta framhävs som en grundpelare till social och språklig utveckling (bl.a. Ewald, 2007) gör det intressant att diskutera skönlitteraturens roll i dagens skola. Önskvärt är att leta nya ingångar i arbetet med litteratur för att höja motivationen och intresset hos alla individer, men det bör också övervägas hur mycket arbete som skall läggas på skönlitteratur i förhållande till andra texter i skolans olika stadier. I senaste PISA-undersökningen visas en allt sämre läsförståelse bland svenska 15-åringar, en åldersgrupp som är starkt representerad i vårt material (Skolverket, 2010a). Om det existerar något samband mellan en ökad konsumtion av digitala medier och försämrade resultat på traditionella läs- och skrivtest är något vi vet lite om, men forskning på området bör vara allt mer efterfrågad (jfr Leu et al., 2008, s. 37f). Att skärmbaserade texter medför annorlunda läs- och skrivstrategier står klart, och därav kan man tänka sig att en ökat läsande och skrivande online får effekter för skolans dominerande textformer och testverktyg. Det är viktigt att kritiskt granska vad olika test egentligen prövar och diskutera vad de bör pröva. I sammanhanget är det intressant att studera mer i detalj hur onlineaktiviteter och läsning av skärmtext påverkar unga människors skrivande och attityder till literacy.

Hur ska vi då ta tillvara de literacyaktiviteter som dominerar bland barn och unga idag. Klart är att det skulle vara att missförstå förutsättningarna för new literacies om man erbjöd elever nya digitala verktyg som en ersättning för "traditionell literacy. Användningen av den nya tekniken måste lyftas in ett sammanhang med tydlig stödstruktur i syfte att stödja lärandet (se t.ex. Warschauer, 2007, Luckin et al., 2009). Det är inte tillräckligt att göra tekniken tillgänglig i skolan utan vidare tankar om hur den kan integreras i den didaktiska praktiken. Leu et al., (2008) är skarpt kritiska till hur mycket av skolans verksamhet som har misslyckats med att hänga med i utvecklingen av new literacies. Vi instämmer i denna kritik och uppmanar till fler studier som kan hjälpa till att brygga över gapet mellan våra elevers fritidsaktiviteter online och de aktiviteter som dominerar skolkontexten. I likhet med Lewis & Fabos (2005), menar vi, att det finns en risk för att vi utbildar unga människor i en alltför fast och enkelriktad form utan att ha gjort tillräckliga överväganden av hur olika val inverkar på deras roll i framtidens samhälle:

[...] if educators do not attend to new literacy practices in school, "we may find ourselves schooling young people in literacy practices that disregard the vitality of their literate lives and the needs they will have for their literate and social futures at home, at work, and in their communities" (Lewis & Fabos 2005, s. 498).

Detta ställningstagande innebär naturligtvis inte att läs- och skrivarbetet i skolkontexten skall utgöras av en enkel, fragmentarisk kommunikation, eller att eleverna ska surfa fritt omkring på de mest populära sajterna identifierade i vår studie. Det handlar snarast om att ta hänsyn till och överväga hur populära digitala medier och ny teknik också kan integreras i uppgifter som kräver att man självständigt organiserar och förhåller sig kritisk till information, utvecklar resonemang eller ger stöd för egna åsikter.¹⁵ Luckin et al., (2009) för en liknande diskussion om hur olika onlineaktiviteter kan finnas med i mer "akademiska lärandesituationer", och inkluderar komponenter som kritisk reflektion och diskussion av medier och källors tillförlitlighet samt olika typer av genrer och mottagare (2009, s. 101).

I syfte att uppnå en sådan integration mellan dominerande och nya former av literacy kan styrdokumentens betoning av olika texttyper och genrer i syfte att "anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang" (Skolverket, 2010b), vara en möjlig utgångspunkt. Arbetet med argumentation, för att ta ett exempel, kan utgå från olika typer av medier, innehåll och former för åsiktsutbyte samt inkludera olika former för publicering. Ett medvetet, "digitalt" och mer brett arbete med skolans centrala genrer och framställningsformer bör på så vis kunna utveckla och berika centrala skrivpedagogiska modeller, bland annat dem som representeras av australisk genrepädagogik (se t.ex. Martin & Rose, 2005, Holmberg, denna volym). Det är också primärt att ringa in de särskilda erfarenheter som barnen tar med sig till skolan, eftersom alla kommer med olika föreställningar, attityder och vanor till literacy (Cope & Katlantiz, 2000). Inte minst är det viktigt att motivera och intressera den grupp individer i vår studie som har en negativ inställning till att läsa och skriva generellt. Om sambandet mellan en traditionell läs- och skrivförmåga och förmåga att självständigt söka och strukturera information online verkligen existerar är uppgiften än viktigare, om än komplicerad.¹⁶

Några som givit exempel på hur lärare försöker överbrygga gapet mellan skolans och fritidens literacy är Knobel and Lankshear (2006) och Kist (2007). Exempel som tas upp är att inkludera rapmusik, fan fiction, videoredigering, dataspel och liknande former av literacies i olika uppgifter för ett utvecklandet lärande. Kist menar dock att det finns risk för att enskilda lärare bedriver enskilda projekt, som i slutändan ändå "trycks ned" av skolans dominerande former av literacy, med tanke på de uppgifter och test som är starkt förankrade i skolkontexten.

Ovanstående resonemang indikerar att det är en stor utmaning att integrera populärkultur, digitala medier och till synes icke-akademiska literacyaktiviteter i didaktiska modeller som främjar lärande. Lärares uppgift förenklas inte med tanke på skolans traditionella kultur av slutenhet, individualisering och fokusering på vissa traditionella medier. Även den inbyggda, snabba förändringen som följer av teknik komplicerar arbetet med literacy i skolan ytterligare. De negativa aspekter som ett stadigt ökat informationsflöde och en ökad öppenhet kan medföra är också viktiga att behandla. Kritiska diskussioner av olika mediers tillförlitlighet och funktion är centrala i detta sammanhang. Likaså måste användningen av en nätgemenskap som facebook i den didaktiska praktiken baseras på eftertanke. En förutsättning för att informationsteknik och new literacies ska bli mer än en "skojig utvidgning" eller "enkel stödfunktion" är dock att skolan och lärare erkänner den verklighet som råder och initierar ett arbete med att öppna klassrummet för dialog och samverkan i en tid då traditionella skoltexter kan upplevas irrelevanta och innehållslösa. Att ignorera barn och ungas literacyaktiviteter på fritiden är knappast ett alternativ.

NOTER

1. Det förstnämnda fokuserar de sociokulturella förutsättningarna som råder för skriftspråklighet samt de olika funktioner som skriften användning kan ha i olika situationer och för olika individer. Övriga utgör mer nära besläktade begrepp för olika kommunikations- och uttrycksformer möjliggjorda av digital teknik. Ewald (2007) upprätthåller en distinktion mellan New literacies som ett forskningsområde innefattande en mängd olika aspekter och forskningsmetoder, med åtminstone två huvudsakliga teoretiska perspektiv (kognitiv respektive socialt orienterade), och New literacy studies som en skolbildning bestående av sociolingvistisk, kulturanalytisk och antropologisk orienterad forskning.
2. Flera försök till en svensk översättning har gjorts, t.ex. Nyströms (2002) 'skriftspråklighet', Karlssons (2002) 'skriftkultur' och Säljös (2005) 'skriftspråkliga aktiviteter'. Vi väljer här att tala om literacy då begreppet börjar bli vedertaget även på svenska.
3. I litteraturen återfinns begrepp som digitala och analoga medier, datorlitteratur och boklitteratur, elektroniska och tryckta texter m.m. Vi väljer här att tala om digitala och traditionella medier eller skärmbaserade och icke-skärmbaserade texter, men inser också att det ibland lämpar sig bättre med en mer precis term. I de flesta fall är det möjligt att använda termen text i generell mening för de olika medier vi behandlar.
4. Därmed finns inget i våra frågeställningar som berör digitala medier som streamad film, podcast och fildelning.
5. I sin kvalitativa undersökningsdel intervjuar Agee & Altarriba (2009) 24 av de 189 tillfrågade eleverna om deras attityder och vanor utifrån enkätstudien. Dessa 24 elever var indelade efter det de kallar "reading level". Indelningen baserades dels på lärares uppfattning om elevernas läsförmåga, dels på några utförda test där eleverna prövades för läsförståelse (se 2009, s. 371f). Även vi ämnar att komplettera denna studie med intervjuer.
6. I skolkontexten var det endast några som använde datorn för regelbunden informationssökning medan andra främst förknippade den med ordbehandling (Microsoft Word) och presentation (Power Point). Liknande tendenser kan ses i vårt material när vi efterfrågat om eleverna fått undervisning i informationsteknik. En stor majoritet av tonåringarna menar att de lärt sig att använda datorn på egen hand.
7. Forskningen på effekter av tidigt läs- och skrivlärande på dator är dock marginell, vilket gör att några övergripande slutsatser knappast kan dras.
8. Medierådet konstaterar att umgänget online ökar samtidigt som allt färre uppger att de umgås "fysiskt" med kamrater på fritiden. År 2006 uppgav 74% av de tillfrågade att de ofta umgicks med kamrater på fritiden, vilket kan jämföras med 2010 års siffra 58%. Luckin et.al. (2009) visar visserligen att många elever i samma åldrar i London skickar e-post, men också att de som har tillgänglighet till sociala medier använder det mindre frekvent.
9. Indelningen är här något mer finfördelad än i tabell 2, vilket har att göra med att vi – som följd av en frekvent användning – skiljde ut bloggar samt lade till elektroniska uppslagsverk i gruppen tonåren.
10. Endast skillnaden när det gäller bloggar är statistiskt signifikant. Tendenserna att tjejer använder mer "dialogiska medier" medan killarna håller sig till sidor med monologisk karaktär är dock mycket tydlig i vårt material.
11. Det är betydligt fler som är negativt inställda till att skriva än till att läsa. Hela 104 informanter totalt svarar att de har en negativ inställning till att skriva.
12. Det måste betonas att informanterna besvarat dessa attitydfrågor i en skolkontext, vilket kan ha bidragit till att de tycks jämställa läsande och skrivande med traditionella skoluppgifter. I våra frågor har vi dock varit tydliga med att aktiviteter som att chatta, delta på facebook och blogga handlar om att läsa och skriva.
13. Även här gäller det att komma ihåg att vi endast ställt den generella frågan om de helst läser på skärm eller inte. Svaren kan vara starkt avhängiga den typ av text man läser.
14. De identifierar fyra olika typer av onlineindivider baserat på deras användning av web 2.0, nämligen researchers, collaborators, producers och publishers.
15. Det är viktigt att ny teknik och nya medier används medvetet och har en tilläggande/utvidgande funktion. En för enkel stödfunktion kan leda till det Skaar (2009) påtalat som brist på utmaning, 'resistance' i lärandet.
16. Vissa tendenser till sådana samband har visats sig i vårt material, genom att gruppen med negativ inställning inte säger sig använda nätet till att söka information.

REFERENSER

- Agee, J. & J. Altarriba (2009). Changing Conceptions and Uses of Computer Technologies in the Everyday Literacy Practices of Sixth and Seventh Graders. *Research in the Teaching of English* Volume 43 (4), 363-96.
- Alexandersson, M., Hurtig, M. & A. Söderlund (2004). *Att forska med datorn. Om elevers lärande via den nya informationstekniken*. Delrapport inom projektet ELISA. Luleå.
- Argyrous, George (2005). *Statistics for social health and health research: with a guide to SPSS*. London: Sage.
- Arnseth, H.C. & R. Säljö (2007). Making sense of epistemic categories. Analysing students' use of categories of progressive inquiry in computer mediated collaborative activities. *Journal of Computer Assisted Learning* 23, 425-39.
- Attewell, P. & Winston, H. (2003). Children of the digital divide. In P. Attewell, & N. M. Seel (Eds.). *Disadvantaged teens and computer technologies*, 117-36. Münster.
- Casey, L., Bruce, B. C., Martin, A., Hallissy, M. Reynolds, A., Brown, C. & .L. Coffey (2009). *Digital literacy: New Approaches to Participation and Inquiry Learning to foster Literacy Skills among Primary School Children*. Dublin: Centre for Research and Innovation in Learning and Teaching, National College of Ireland.
- Cope, B. & M. Kalantzis, (eds) (2000). *Multiliteracies*. London & New York.
- Erixon, P. O. (2007). The Teaching of Writing in the Upper Secondary School in the Age of the Internet and Mass Media Culture. *Educational Studies in Language and Literature*, 7 (4), 7-21.
- Ewald, A. (2007). *Läskulturer. Lärare, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår*. Lund: Lunds universitet.
- Fast, C. (2007). *Sju barn lär sig läsa och skriva. Familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Uppsala studies in education 115. Uppsala: institutionen för pedagogik.
- Findahl, O. (2010). Unga svenskar och internet. Word Internet Institute.
- Gee, J.P. (2007). *Good video games+good learning*. New York: Peter Lang.
- Hashemi, Sylvana (2008). Kommunikationsteknik och skrivande hos svenska skolbarn. I Domeij, Rickard (red). *Tekniken bakom språket*. Småskrift utgiven av språkrådet. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag, 121-143.
- Holmberg, Per (denna volym). *Digital argumentation. Datorskrivandets transformering av skolans genrearbete*.
- Karlsson, A.M. (2002). *Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan*. Doktorsavhandling. AUS. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, 25. Stockholm.
- Kist, W. (2007). Basement new literacies: Dialogue with a first-year teacher. *English Journal*, 97(1), 43-48.
- Kress, G. (2003). *Literacy in the New Media Age*. London & New York.
- Leu, D. J., & Zawilinski, L., Castek, J., Banerjee, M., Housand, B. C., Liu, Y., & O'Neil, M. (2008). What is new about the new literacies of online reading comprehension? In *Secondary School Literacy: What Research Reveals for Classroom Practice*, 37-68. Hämtad från <http://teachers.westport.k12.ct.us/ITL/wkspmaterials/NCTE%20chapter.pdf>
- Lankshear, C., & M. Knobel (2006). *New literacies: Everyday practices & classroom learning* (2nd ed.). New York: Open University Press and McGraw Hill.
- Lewis, C., & B. Fabos (2005). Instant messaging, literacies, and social identities. *Reading Research Quarterly*, 40, 470-501.
- Luckin, R., W. Clark, R. Graber, K. Logan, A. Mee & M. Oliver (2009). Do Web 2.0 tools really open the door to learning? Practices, perceptions and profiles of 11-16-year-old students. *Learning, Media and Technology* Vol. 34(2), 87-104.
- Martin, J.R. & D. Rose. (2005). Designing Literacy Pedagogy. Scaffolding asymmetries. I: Webster, J., C. Matthiessen & R. Hasan (eds), *Continuing Discourse on Language*. London, 251-280
- Medierådet (2010). *Ungar och medier. Fakta om barns och ungas användning av och uppfattning om medier*. Tillgänglig online: www.medieradet.se
- Molloy, Gunilla (2007). *När pojkar läser och skriver*. Lund: studentlitteratur.
- Nyström, Ia. (2002). *Eleven och lärandemiljön*. Växjö: Växjö University Press.
- Olin-Scheller, C. (2007). *Mellan Dante och Big-Brother. En studie av gymnasieelevers textvärldar*. Karlstad University Studies 67. Karlstad: Karlstads universitet.
- Pennel, M. (2007). "Russia is not in Rhode Island". Wikitravel in the digital writing classroom. *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition, and Culture*. 8, (1), 75-90.
- Scholastic & Yankelovich (2008). *2008 Kids and family reading report, Reading in the 21st century: Turning the page with technology*. New York: Scholastic.
- Skaar, H. (2009). In defence of writing: a social semiotic perspective on digital media, literacy and learning. *Literacy* 43 (1), 36-42.
- Skolverket (2010a). *Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap*. Resultat i koncentrat. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer>.
- Skolverket (2010b). Förslag till nya kursplaner i svenska. Tillgänglig som pdf. <http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/97/74/Svenska.pdf>
- Street, B. 2003. What's "new" in New Literacy Studies? Critical approaches to literacy in theory and practice. *Current Issues in Comparative Education*, Vol.5 (2).
- Säljö, Roger (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Warschauer, M. (2007). The paradoxical future of digital learning. *Learning* 1, 41-49.
- Wilder, P., & Dressman, M. (2006). New literacies, enduring challenges? The influence of capital on adolescent readers' Internet practices. In D.E. Alvermann, K.A. Hinchman, D.W. Moore, S.F. Phelps, & D.R. Waff, *Reconceptualizing the literacies in adolescents' lives* (s. 205-229). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.